

DE TWEEDE WERELDOORLOG *HET BEGIN*

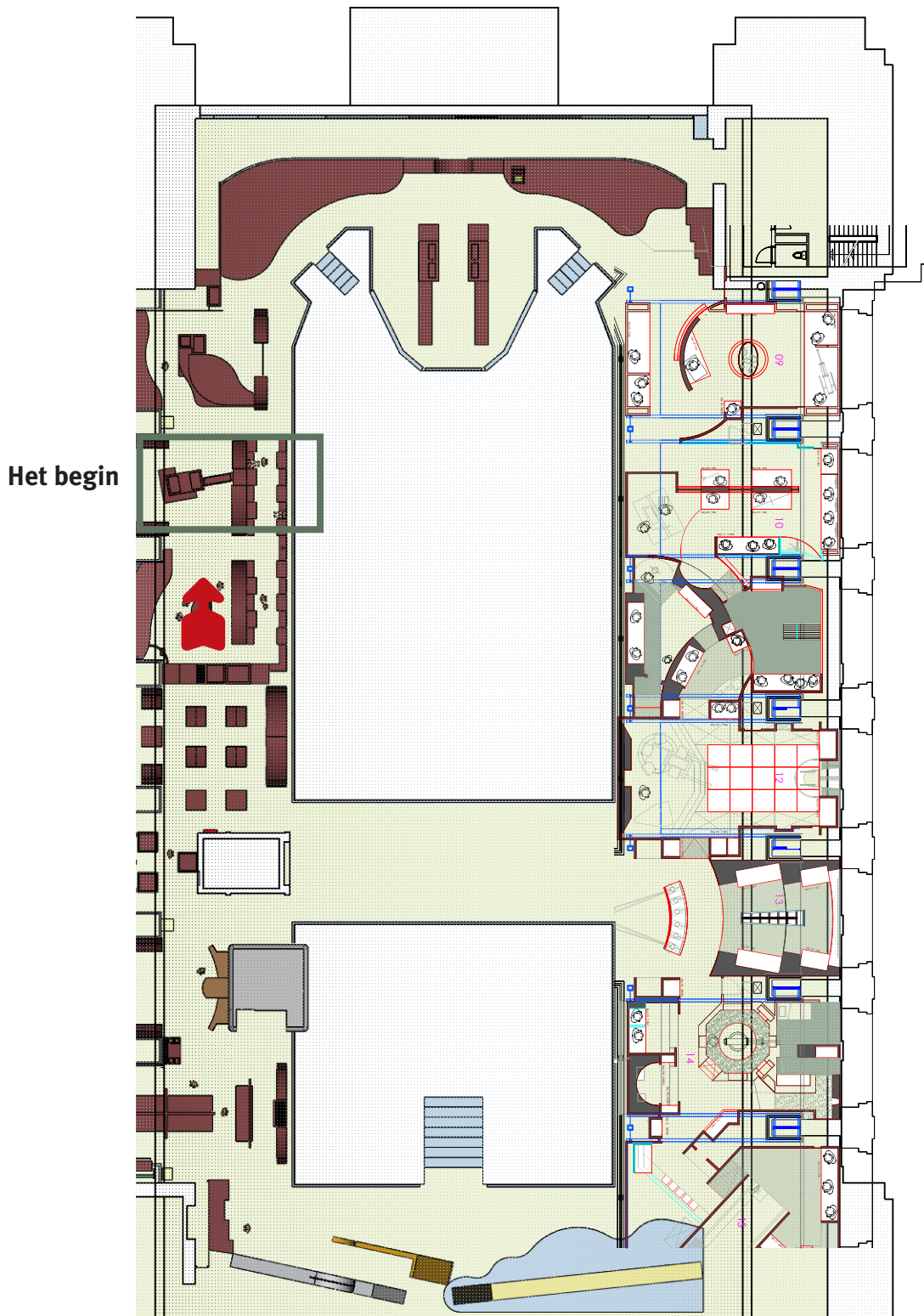
Dossier voor het 5e en 6e middelbaar

Educatieve Dienst

Inhoudstabel

<i>Het begin</i>	
Plan	3
Vóór het bezoek	4
Tijdens het bezoek	11
Activiteitenfiche	14
Activiteitenfiche (oplossing)	18
Glossarium	22
Bibliografie	25
Het pedagogische aanbod van het WHI	28

Plan 2de verdieping

Vóór het bezoek

Het begin van de Tweede Wereldoorlog

Het begin van de Tweede Wereldoorlog

Hitler valt op 1 september 1939 Polen binnen : de *Blitzkrieg*. De Britten en de Fransen, die beiden de integriteit van het Poolse grondgebied garanderen, verklaren de oorlog aan Duitsland. Naar aanleiding van een geheime clausule in het niet-aanvalspakt tussen Duitsland en de Sovjet-Unie (ondertekend op 23 augustus), vallen ook de Sovjettroepen op 17 september Polen aan. Het land wordt in een mum van tijd onder de voet gelopen en verdeeld tussen Hitler en Stalin. Hitler, die voorlopig is bevrijd van de Sovjetdreiging, kan zich nu concentreren op het westelijke front waar de verschillende legers tegenover elkaar staan. Nochtans blijven grootscheepse militaire landoperaties voorlopig uit. Het is de “schemeroorlog”. Op 9 april 1940 vallen Duitse troepen zonder de minste waarschuwing Denemarken en Noorwegen binnen en snijden zo de geallieerden de pas af in hun poging om de « ijzerroute » en de zeevaartroutes te controleren. Een Frans-Brits expeditiekorps komt nog tussenbeide in Narvik (Noorwegen) maar omwille van de situatie in Frankrijk wordt dit korps eind mei teruggeroepen. België, Nederland, Luxemburg en Frankrijk zijn namelijk sinds 10 mei op hun beurt slachtoffers van de « bliksemoorlog » (Blitzkrieg). De Duitse luchtmacht levert de nodige steun aan de gestage opmars van de pantsers die door het noorden van Frankrijk naar zee oprukken. De geallieerde legers worden op die manier in tweeën gesneden. Een enorme vluchtelingengolf overspoelt de wegen. De nederlaag is nabij. De Nederlandse en Belgische legers capituleren na een strijd van respectievelijk 5 en 18 dagen.

Bedreiging en wapens

In 1938, nadat hij Oostenrijk heeft geannexeerd, dreigt Hitler met een invasie van de geïndustrialiseerde en versterkte grensregio van Tsjecho-Slowakije. Op die manier wil hij de Sudeten, die op cultureel en taalkundig gebied een “Duitse” bevolkingsgroep vormen, opnemen

binnende grenzen van het Reich. Op 29 september wordt daarom in München een conferentie georganiseerd met Adolf Hitler, Benito Mussolini, de Britse eerste minister Lord Neville Chamberlain en de voorzitter van de Franse ministerraad, Edouard Daladier. Het lot van Tsjecho-Slowakije wordt beslecht. Omdat de Franse en Britse regeringen tot elke prijs de vrede willen bewaren, gaan ze in op de eisen van Hitler. Frankrijk zal door dit akkoord een belangrijke bondgenoot verliezen in het centrum van Europa. Hitler heeft voortaan de handen vrij om zijn expansionistische politiek verder te zetten. In oktober 1938 bezet de Wehrmacht Tsjecho-Slowakije.

Duitse soldaten steken de Tsjechische grens over, okt. 1938, © Cegesoma, Brussel

In maart 1939 gaat Hitler dan over tot de versnippering van het land: een protectoraat wordt opgericht in Bohemen-Moravië en de onafhankelijkheid wordt verleend aan Slowakije, dat een satellietstaat van het Reich wordt. Ook aan Hongarije (Ruthenië) en Polen (Teschen) worden gebieden toegewezen. Op 23 augustus 1939 tekent nazi-Duitsland een niet-aanvalspact met de Sovjet-Unie: de twee mogendheden verdelen Centraal-Europa en de oostelijke Balkan onder elkaar. Na de diplomatieke afspraken worden de wapens bovengehaald. De Duitse troepen marcheren op 1 september 1939 Polen binnen onder het voorwendsel van grensincidenten. Daarbij stoten ze op hevig gewapend verzet. De Britten verklaren de oorlog aan Duitsland en worden daarin zonder veel enthousiasme gevolgd door Frankrijk. Ze zijn echter niet in staat rechtstreeks tussenbeide te komen in de strijd.

Tijdens deze invasie experimenteert het Duitse leger voor het eerst met de Blitzkrieg (de bliksemoorlog): een tactiek die wordt gekenmerkt door het gelijktijdige optreden van tanks en luchtmacht. Deze laatste verwerft al snel de controle over het luchtruim, terwijl de Panzers (tanks) op verschillende plaatsen de Poolse verdedigingslijnes doorbreken en de uiteengevallen divisies vernietigen. Het omsingelde Warschau biedt nog hevig weerstand, maar eind september moet het ook buigen onder de intense bombardementen. De Sovjet-Unie valt op haar beurt ook Polen binnen op grond van de geheime clausules van het niet-aanvalspact en het land wordt verdeeld tussen de twee mogendheden. .

De Russisch-Finse oorlog

In november 1939 dringen de Sovjettroepen Finland binnen, zonder enige Duitse reactie uit te lokken (overeenkomstig het niet-aanvalspact van augustus 1939). Het rode leger blijft echter ter plaatse trappelen; ondanks een massale inzet van

middelen : 300.000 manschappen, 1.500 tanks en 800 vliegtuigen. De Finse troepen zijn numeriek sterk in de minderheid maar bieden hevig verzet en maken handig gebruik van hun terreinkennis en hun mobiliteit om de Sovjets te bestoken. Op 12 maart 1940 wordt de Finse maarschalk Mannerheim toch verplicht om de vrede te ondertekenen daar hij de slagkracht van het rode leger niet langer kan weerstaan. Door dit akkoord geeft Finland gebieden uit handen die door de Sovjets worden opgeëist.

*Finse troepen, februari 1940,
© Archieven van Defensie,
Finland*

De oorlog loopt uit tot in het noorden

Onder het voorwendsel van een nakende Britse interventie vallen de Duitse troepen op 9 april 1940 Denemarken aan en ontschepen ze tegelijkertijd op diverse plekken langs de Noorse kust. Het Deense leger kan de Duitse druk niet aan. De Denen hebben geen algemene mobilisatie afgekondigd en zijn numeriek zwakker dan de vijand: de situatie is al snel uitzichtloos. Enkele uren na het begin van de invasie wordt een staakt-het-vuren gevraagd.

*Britse soldaten in Narvik,
© IWM, London*

Noorwegen valt eveneens ten prooi aan de nazi's: de Noorse rekruten zijn slecht gewapend en kunnen de invasie dan ook niet tegenhouden. Na lang aarzelen, sturen de Britten en de Fransen een expeditiekorps om het Noorse leger te helpen. Dat korps wordt een maand later teruggehaald om Frankrijk te verdedigen dat nu ook onder de voet wordt gelopen. Noorwegen legt een week later de wapens neer, maar een belangrijk deel van zijn zeemacht én de regering weten naar Groot-Brittannië te ontsnappen. Hitler heeft echter zijn doel bereikt: hij kan nu de Zweedse "ijzerroute" beschermen, die het onontbeerlijke materiaal voor zijn oorlogseconomie levert. Bovendien verwerft hij de controle over de luchtmacht- en marinebasissen die hem in staat stellen om Groot-Brittannië te bedreigen.

B Thema: De Belgen en de oorlog België en de “Schemeroorlog”

Het neutrale België tracht zolang mogelijk uit het conflict te blijven, hoewel het duidelijk is dat een groot deel van Europa vuur vat. Ondanks het neutrale statuut van België wordt het luchtruim meermaals door vliegtuigen van de oorlogvoerende landen geschonden. Tijdens deze expedities worden verschillende Belgische vliegtuigen neergehaald door de Duitsers, wat leidt tot verontwaardigde reacties bij de Belgische bevolking. De dood van de Hurricane-piloot Xavier Henrard haalt de voorpagina's: op 2 maart 1940 wordt hij tijdens een interceptiemissie neergehaald. De Belgische regering en de Generale Staf worden door de Belgische diplomaten in het buitenland meermaals gewaarschuwd voor een op handen zijnde Duitse inval. Dat die dreiging reëel is, blijkt ook uit vertrouwelijke documenten die worden bemachtigd na de noodlanding van een Duits vliegtuig in Maasmechelen op 10 januari 1940. Wanneer de mobilisatie in verschillende fases wordt afgekondigd, krijgt voor de meeste Belgen de oorlogsdreiging een concrete invulling. De economie van het land gaat op een laag pitje branden omdat de arbeiders onder de wapens worden geroepen. Onder druk van het patronaat worden de mijnwerkers en vervolgens ook de landbouwarbeiders gedemobiliseerd. Het grote aantal verloven en dienstontheffingen beperkt echter de opleiding en de doeltreffendheid van de manschappen. De strijdmacht blijkt ook te log om werkelijk slagkrachtig te zijn op het terrein en dat terwijl de Duitsers van de bewegingsoorlog hun handelsmerk hebben gemaakt...

B Thema: De Belgen en de oorlog De 18-daagse veldtocht

Het Duitse offensief in het westen, *Fall Gelb* genaamd, steunt in België op een hoofdaanval door de Ardennen richting de monding van de Somme. Het geallieerde verdedigingsplan gaat echter net van het omgekeerde uit en verwacht de zwaarste uithaal ten noorden van Sambre en Maas. Het Albertkanaal wordt dan ook een belangrijke verdedigingsrol toegedicht. De kanonnen van het sterkste fort van Europa, het fort van Eben-Emael, staan er op scherp.

J. Thiriar, *Het fort van Boncelles*,
© WHI, Brussel

Met een afleidingsaanval strooit de *Wehrmacht* zand in de ogen. Op 10 mei 1940 omstreeks 4u15 's nachts zetten zweefvliegtuigen geruisloos Duitse elitepara's af nabij de bruggen over het Albertkanaal en op het fort van Eben-Emael. De bruggen van Vroenhoven en Veldwezelt vallen ongeschonden in Duitse handen. Andere bruggen, onder meer die van Kanne, worden nog net vernietigd door de Belgen. Het fort wordt door slechts 70 Duitse para's in nog geen kwartier tijd geneutraliseerd, hoofdzakelijk door het gebruik van holle ladingen. De aanval is even verrassend voor de Belgen als succesvol voor de Duitsers, al was de inval niet helemaal onverwacht. Met deze officiële schending van de Belgische neutraliteit komen Britse en Franse troepen de Belgen te hulp. Ondanks een op alle vlakken numeriek overwicht van de geallieerden is de Duitse opmars in België niet te stoppen. De tactiek van de *Blitzkrieg* en het sterke Duitse moreel werpen hun vruchten af. Na de val van het fort van Eben-Emael besluit de legerleiding terug te vallen op de KW-linie om de dreiging van een Duitse aanval op de dekking achter het kanaal en de versterkte positie rond Luik het hoofd te bieden.

B Thema: De Belgen en de oorlog De Duitse inval in mei 1940

Op 10 mei 1940 bereikt de oorlog het neutrale België. Het is het signaal voor de Belgische veiligheidsdiensten om zogenaamde “verdachte Belgen” op te pakken. Communisten, inwoners van de Oostkantons, leden van Nieuwe Ordebewegingen en zelfs vluchtelingen uit nazi-Duitsland worden van nabij gevolgd. Zowat 10.000 mensen worden gearresteerd en afgevoerd naar kampen in Frankrijk. Onder hen ook figuren als Staf De Clercq (VNV), Léon Degrelle (Rex) en Joris Van Severen (Verdinaso). Voor de Belgische inwoners herinnert de Duitse inval aan de wandaden van 1914. Angst en paniek vieren hoogtij, zowat de helft van de bevolking slaat op de vlucht naar het westen. Naast vluchtelingen bevinden er zich ook CRAB's (Centres de Recrutement de l'Armée belge) op de wegen. Deze jonge Belgische mannen (16-35 jaar), die (nog) geen legerdienst hebben gedaan, krijgen bij de inval het bevel om zich via een van de rekruteringscentra naar Frankrijk te begeven. De Belgische regering maakt evenwel geen gebruik van deze 150.000 man sterke troepenmacht in Frankrijk en laat ze grotendeels aan hun lot over. In augustus 1940 keren de meeste CRAB's terug naar huis.

Het Belgische wegnnet wordt bijna volledig geblokkeerd, met als gevolg dat ook de geallieerde troepenverplaatsingen worden gehinderd. Ruim 6.500 burgers komen tijdens de invasie om het leven, vooral door bombardementen

en artilleriebeschietingen. Die Duitse bommen zijn van meet af aan gericht op steden, treinstations, verkeersknooppunten en vliegvelden. De luchtaanvallen zijn catastrofaal voor de Belgische militaire luchtvloot. Daarnaast ligt ook de kustlijn tot 1 juni 1940 onder vuur: de bombardementen moeten een evacuatie naar Groot-Brittannië tegengaan.

Een minderheid van de burgerdoden is ook te wijten aan opzettelijke wreedheden van het invasieleger. Zo vallen op 25 mei 1940 bij het oversteken van het Schipdonkkanaal in Deinze 38 doden wanneer Duitse troepen burgers als levend schild gebruiken. Op 27 en 28 mei 1940 worden zo'n 86 inwoners van het Oost-Vlaamse dorpje Vinkt onterecht beschuldigd van het beschieten van Duitse soldaten en geëxecuteerd.

Het Nederlandse leger tegenover de Duitse invasie

Door de dreiging uit Duitsland lanceert de regering een groot reorganisatie- en bewapeningsplan, maar kan dit wegens tijdsgebrek niet uitvoeren. De verdediging berust op zones die onder water kunnen worden gezet en op de Vesting Holland, het kloppende hart van het verdedigingssysteem en een bolwerk dat de steden Amsterdam, Rotterdam en Den Haag omvat.

In de ochtend van 10 mei 1940, na hevige bombardementen, nemen Duitse luchttroepen, zonder enig ultimatum of oorlogsverklaring, de vliegvelden, bruggen en strategische punten van de Vesting Holland in. De verrassing is compleet, de chaos is enorm. Hier en daar worden hevige gevechten geleverd. Franse troepen helpen waar ze kunnen, maar de Duitse invasie is niet te stuiten. Op 14 mei wordt Rotterdam zwaar gebombardeerd: er vallen onnoemelijk veel burgerslachtoffers. Het Nederlandse leger capituleert de volgende ochtend. De zeemacht wordt wel naar Groot-Brittannië gestuurd om van daaruit de strijd voort te zetten. De koningin en de regering gaan eveneens naar Engeland.

*Rotterdam wordt door bombardementen in de as gelegd,
© DHM, Berlijn*

Het Luxemburgse leger tegenover de Duitse invasie

Sinds het Verdrag van Londen uit 1867 is Luxemburg neutraal en beschikt het over een klein leger van nauwelijks enkele honderden rijkswachters en soldaten. Een “passieve verdediging”, gekend als de “Schuster-lijn”, beschermt de grenzen:

antitankgreppels, hoge muren, betonnen hindernissen, rails die in de grond worden geënt en zware stalen deuren sluiten bruggen en wegen af. Het doel is de opmars van de invaller genoeg te vertragen om de geallieerden de tijd te geven te hulp te snellen.

Het Duitse aanvalsplan van 10 mei 1940 steunt op de snelle doortocht van de Ardennen (en dus van Luxemburg). De goed voorbereide en opgeleide Duitse genietroepen gaan de pantsercolonnes vooraf, doen de betonblokken springen en bouwen nieuwe bruggen. Het land wordt al snel ingenomen.

Tijdens het bezoek BLITZKRIEG

1939. Het begin van een vermijdbare oorlog?

Nazi-Duitsland heeft met zijn territoriale ambities een duidelijk doel voor ogen: de vereniging van alle Duitssprekende bevolkingsgroepen in één Reich en de uitbreiding van het grondgebied om Germaanse kolonisatie in het oosten mogelijk te maken. De fragiele westerse democratieën denken maar één ding: tot elke prijs de vrede bewaren! Hitler heeft zijn handen vrij: eerst stemt Oostenrijk voor zijn aanhechting, daarna volgt (in twee fases) Tsjecho-Slowakije.

Het laatste grote obstakel vormt de Sovjet-Unie, dat tot ideologische vijand wordt uitgeroepen. Met een paar handtekeningen wordt Centraal-Europa verdeeld tussen de twee mogendheden en wordt het lot van Polen bezegeld. Pragmatisme haalt het van ideologie.

De inval in Polen in september 1939 is de laatste test voor de geloofwaardigheid van de westerse democratieën. Is Polen een oorlog waard? Het antwoord is positief, maar leidt tot weinig actie op het terrein. De periode van de “schemeroorlog” breekt aan.

Nazi-Duitsland streeft zijn doelen na. Om ijzerbevoorradingsroutes veilig te stellen, valt het in april 1940 Denemarken en Noorwegen binnen. Britten en Fransen sturen een beperkt aantal troepen naar het noorden, maar deze worden al snel naar het thuisfront teruggeroepen.

Frankrijk en Groot-Brittannië zijn de volgende doelen. Op het Duitse pad liggen België, Luxemburg en Nederland: zij worden in mei 1940 overrompeld en verslagen. De Britten repatriëren in allerijl hun troepen en wachten hun lot af. In juni 1940 krijgt Frankrijk de volle lading.

Thema: Technische nieuwigheden Het Duitse leger en de Blitzkrieg

De theorie van de Blitzkrieg werd ontwikkeld door de Duitse Generale Staf en gaat uit van de gelijktijdige inzet van gevechtsvliegtuigen, tanks en gemotoriseerde eenheden. Op die manier kunnen de vijandelijke linies op verschillende plaatsen worden doorbroken. Het noodzakelijke verrassingseffect wordt nog versterkt door de tussenkomst van luchtlandingstroepen en het gebruik van nieuwe wapens (holle lading, duikbommenwerper, enz.). Eén van de essentiële elementen van deze

tactiek is de snelheid. De vlotte coördinatie van de troepenbewegingen steunt op uitstekende communicatiemiddelen.

B Thema: De Belgen en de oorlog De 18-daagse veldtocht

Op 10 mei 1940 bombarderen de vliegtuigen van de Luftwaffe de stations, de belangrijkste verkeersknooppunten en de vliegvelden waardoor ze al vanaf de eerste dag het enige doeltreffende Belgische smaldeel, dat is uitgerust met Hurricane gevechtsvliegtuigen van Britse makelij, uitschakelen. De Duitsers beheersen zo al snel het Belgische luchtruim. Op hetzelfde moment landen Duitse luchtlandingstroepen op de bovenbouw van het fort van Eben-Emaal en vernietigen daar de verdedigingsmiddelen. Dit fort geldt als één van de modernste van Europa en wordt beschouwd als het pronkstuk van de Belgische defensie. Toch moet het zich na één dag reeds overgeven. Het moreel van de militairen en de Belgische bevolking wordt aanzienlijk aangetast. De Franse en Britse troepen, die garant staan voor de Belgische neutraliteit, snellen België ter hulp en de drie legers nemen gezamenlijk posities in langs de KW-linie, van Antwerpen tot Namen. Het Albertkanaal werd geacht de agressor een tijd tegen te houden, maar de Duitsers hebben op dat ogenblik deze waterweg al overgestoken en ze zetten hun opmars voort. Terwijl de duikbommenwerpers zonder ophouden de geallieerde troepen bestoken, worden de Staven van de geallieerden verrast door een krachtige aanval van tanks. Deze verrassingsaanval vertrekt vanuit het gebied tussen Dinant en Sedan en veroorzaakt een resem terugtrekkende bewegingen : de “wedloop naar de zee” is begonnen. Het Belgische leger plooit zich eerst terug op de Schelde en vervolgens op de Leie. Op 27 mei 1940 is de situatie voor het Belgische leger uitzichtloos. De troepen zijn afgemat, ontmoedigd en voortdurend blootgesteld aan Duitse bombardementen. Koning Leopold III is overtuigd van het overwicht van het schijnbaar onoverwinnelijke Duitse leger en overweegt al vanaf 20 mei te capituleren. Hij stuurt er een onderhandelaar op uit om informatie in te winnen over de voorwaarden van de overgave. Deze voorwaarden zijn duidelijk: Hitler eist een onvoorwaardelijke overgave, met een staakt-het-vuren vanaf 28 mei om 04u00. De Nazitroepen kunnen nu hun opmars op het Belgische grondgebied verder zetten zonder op de minste weerstand te stoten. Meer dan 6.000 militairen (1% van het totaal aantal manschappen) en 6.500 burgers

sterven tijdens de 18-daagse veldtocht.

De koning weigert het bezette land te verlaten en beschouwt zich-zelf als krijgsgevangene. Als opperbevelhebber van het leger wordt hij, door de aanwezigheid van de vijand, in de onmogelijkheid verklaard te regeren. Omdat de troon nu onbezet is, meent de regering in ballingschap dat de ministerraad bevoegd is om de koninklijke taken uit te oefenen. De bezetter legt de koning “officieel huis-arrest” op in het kasteel van Laken, samen met zijn familie. Hij blijft er tot 6 juni 1944, waarna hij zal worden overgebracht naar Duitsland.

Thema: Geweld, vervolging Het bloedbad van Vinkt

Het bloedbad van Vinkt, België, mei 1940, © Cegesoma, Brussel

Op 25 mei 1940 vestigen de Ardense jagers zich tijdens hun terugtrekking in Vinkt, een dorp op 20 km van Gent. Zij bieden heftig weerstand en doen de Duitse troepen verschillende keren wijken. Tegenover de Belgen bevinden zich tamelijk onervaren Duitse soldaten en officieren die totaal verrast zijn door de Belgische weerstand en het gerichte schieten van de artillerie. Hun verliezen zijn enorm. De Belgen zijn talrijker maar toch moeten ze wijken. De Duitsers zijn woedend over de verliezen die ze hebben geleden en ze geloven de geruchten dat burgers (vrijeschutters) deel hebben genomen aan de strijd aan Belgische zijde. Dat schema lag aan de basis van de slachtpartijen bij de burgerbevolking in augustus 1914. Hetzelfde doet zich nu voor. Zodra de Duitsers het dorp in handen hebben, op 27 mei, verzamelen ze mannen en schieten ze neer onder de ogen van de rest van de bevolking. 83 lijken zullen worden teruggevonden in een gemeenschappelijk graf.

Activiteitenfiche

Blitzkrieg

Thema: Technische nieuwigheden De Blitzkrieg

De toegevingen van Groot-Brittannië en Frankrijk aan Duitsland, dat zich herbewapent en uitbreidt (Saarland, Oostenrijk, Sudetenland) ondanks de beperkingen opgelegd door het Verdrag van Versailles, kunnen de oorlog niet vermijden. Na Polen in september 1939, Noorwegen en Denemarken in april 1940, is het de beurt aan Nederland, Luxemburg en België om onder de voet te worden gelopen door Duitsland in mei 1940. De Duitsers passen de succesvolle tactiek van de Blitzkrieg, de bliksemoorlog, toe.

Lees aandachtig de panelen en kijk naar de objecten in de vitrines om volgende vraag te beantwoorden: welke drie elementen kenmerken de Blitzkrieg en waarom?

.....

.....

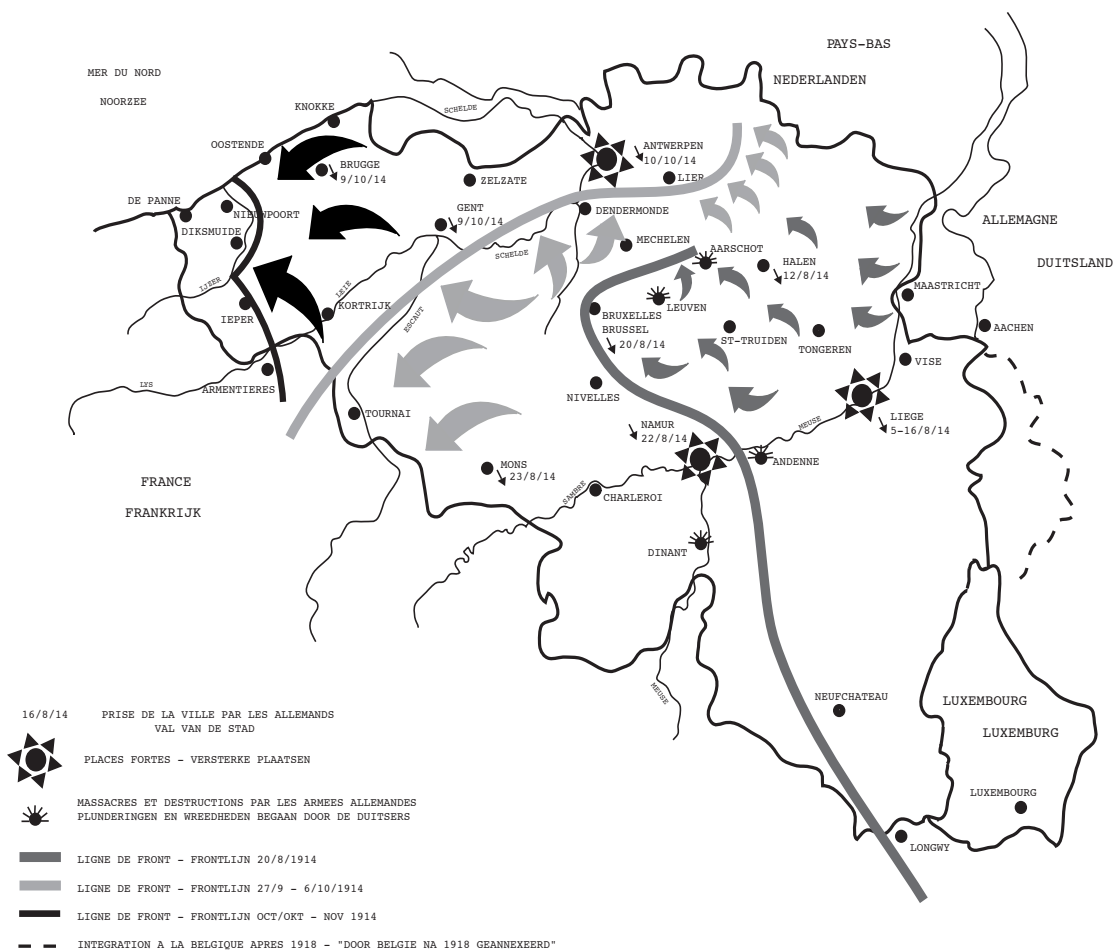
.....

B Thema: De Belgen en de oorlog

De 18-daagse veldtocht

Loop naar de kaart die de opeenvolgende fases van de Duitse invasie in mei 1940 weergeeft.

Vergelijk ze met deze kaart waarop de Duitse inval in augustus 1914 is weergegeven.

Zie je verschillen/overeenkomsten tussen
-de manier waarop beide invasies zich afspelen
-de manier waarop Koning Albert I en Koning Leopold III reageren?

Overeenkomsten	Verschillen

Het Belgische leger wordt overweldigd en capituleert na een strijd van 18 dagen.

Getuigenis van Dr. Maurice Odeurs - 1ste Karabiniers-Wielrijders:

Als persoonlijk wapen kreeg ik een pistool, hoewel ik nog nooit geschoten had. In die tijd moest een dienstplichtige geneesheer immers alleen maar enkele theorielessen aan de Militaire School volgen en tijdens de vakantie deelnemen aan sportoefeningen, die overigens niet erg zwaar waren. (...) Daarbij vertrokken we naar Tienen, waar 90% van de fietsen een lekke band kreeg door glasscherven die her en der lagen na een bombardement. (...) Nadat de rijwielen gerepareerd waren, trokken we verder noordwaarts tot we tegen de avond in Herselt toekwamen. Daar leverde ons regiment op 13 mei zijn eerste gevecht. (...) Op nog geen vijf meter van mij stond een Duitser, de machinegeweer in de hand en de benen geheel omzwachteld met kogelbanden. (...) Instinctief greep ik mijn pistool en terwijl hij zijn wapen naar mij richtte, schoot ik... en ik bleef schieten tot mijn ganse lader leeg was. De Duitser zakte in elkaar. Alles gebeurde in een flits van een seconde; ik sidderde doorheen gans mijn lichaam tot iemand mij plots vastgreep en riep dat ik moest maken dat ik wegkwam (...)"

Wat suggereert de tekst over de voorbereiding van het Belgische leger bij het uitbreken van de oorlog?

.....

.....

De koning beschouwt zich zelf als een krijgsgevangene, net als zijn soldaten. Hij brengt de oorlog door in zijn kasteel in Laken. Op 6 juni 1944 wordt hij naar Duitsland gebracht.

Thema: Geweld, vervolging Het bloedbad van Vinkt

Tijdens hun opmars richtten de Duitsers soms bloedbaden aan, bijvoorbeeld in Vinkt.

Getuigenis van Ardense Jager Ferdinand Wuidar, over de eerste burgerdoden in Vinkt.

‘We staakten de gevechten omdat we waren omsingeld door burgers en vluchtelingen, onder wie veel vrouwen en kinderen. (...) Toen we krijgsgevangen werden genomen, werden we langs alle kanten belaagd. Ik zag dat ze (de Duitsers) een aantal mannen onder de vluchtelingen uitkozen en ze met handen en voeten gebonden meteen tegen de muur zetten. Vijf mannen werden voor onze ogen neergeschoten, zogezegd omdat ze gewapend waren, maar daar was niets van aan. Ze namen niet eens de tijd om ze te selecteren of in hun zakken te kijken, daarvoor ging het allemaal veel te snel. Ik heb ze niemand zien fouilleren. Het was gewoonweg wraak voor de nederlaag die ze achter de rug hadden, rechtstreekse vergelding voor de zware verliezen die ze net zelf hadden geleden.’

BALACE Francis, *Jours de Guerre. Tome 5: Jours de chagrin*, Brussel, 1991.

Waarom hebben de Duitsers zo gereageerd?

.....

.....

.....

Activiteitenfiche (oplossing)

Blitzkrieg

Thema: Technische nieuwigheden De Blitzkrieg

De toegevingen van Groot-Brittannië en Frankrijk aan Duitsland, dat zich herbewapent en uitbreidt (Saarland, Oostenrijk, Sudentenland) ondanks de beperkingen opgelegd door het Verdrag van Versailles, kunnen de oorlog niet vermijden. Na Polen in september 1939, Noorwegen en Denemarken in april 1940, is het de beurt aan Nederland, Luxemburg en België om onder de voet te worden gelopen door Duitsland in mei 1940. De Duitsers passen de succesvolle tactiek van de Blitzkrieg, de bliksemoorlog, toe.

Lees aandachtig de panelen en kijk naar de objecten in de vitrines om volgende vraag te beantwoorden: welke drie elementen kenmerken de Blitzkrieg en waarom?

Snelheid: belangrijk om de doorbraak die de tanks geforceerd hebben optimaal te benutten.

Verrassingseffect: wordt bereikt door vliegtuigen en tanks samen in te zetten

Coördinatie: door middel van goede communicatiemiddelen (radio's)

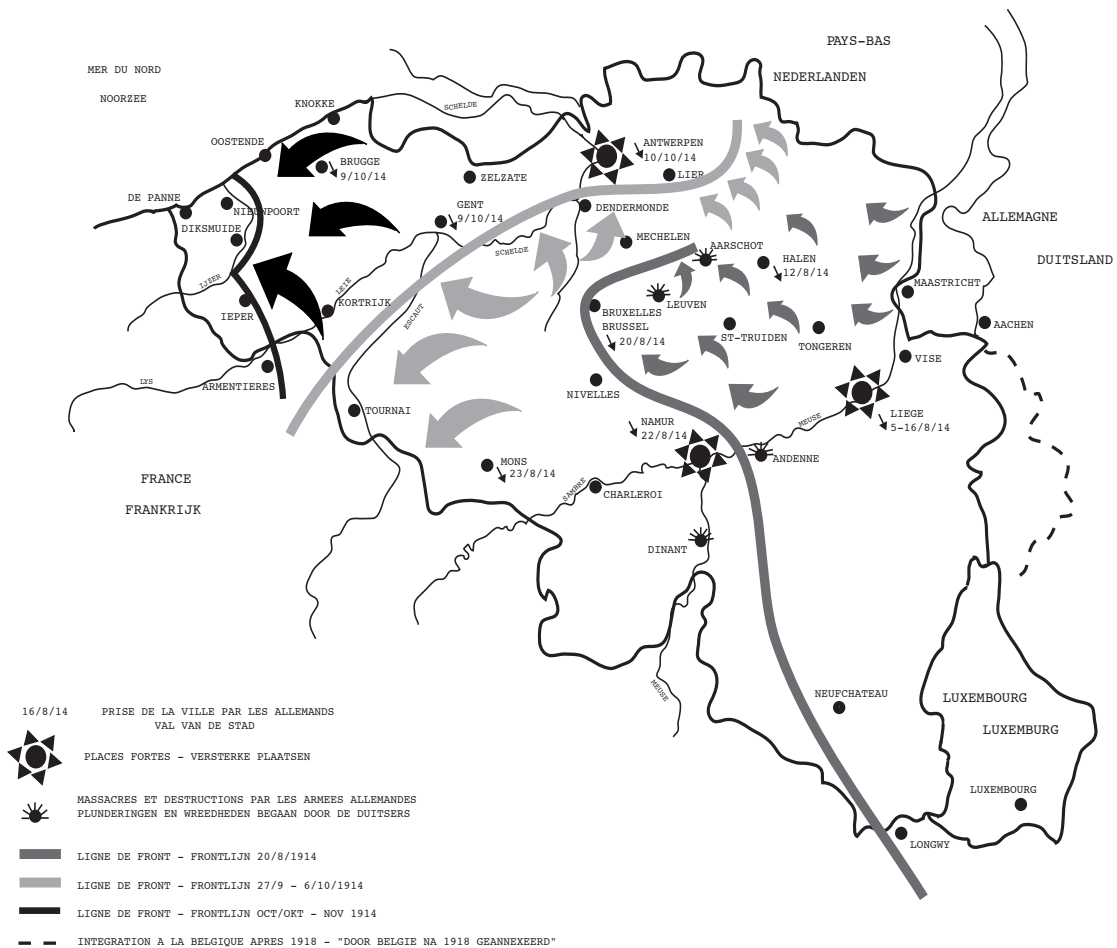
De Blitzkrieg-tactiek is gebaseerd op het snel en efficiënt inzetten van tanks met een grote autonomie en deze met een goede communicatie te ondersteunen. Eerst worden een paar zwaartepunten aangevallen om zo snel mogelijk een doorbraak te forceren, waarna de vijandelijke linies in de diepte worden gepenetreerd. De zo ontstane corridors worden daarop gebruikt om de vijand te omsingelen.

B Thema: De Belgen en de oorlog

De 18-daagse veldtocht

Loop naar de kaart die de opeenvolgende fases van de Duitse invasie in mei 1940 weergeeft.

Vergelijk ze met deze kaart waarop de Duitse inval in augustus 1914 is weergegeven.

Zie je verschillen/overeenkomsten tussen
-de manier waarop beide invasies zich afspelen
-de manier waarop Koning Albert I en Koning Leopold III reageren?

Overeenkomsten	Verschillen
<ul style="list-style-type: none"> • <i>De Duitse troepen vallen binnen via het oosten (het fort van Loncin in 1914, het fort van Eben-Emael in 1940).</i> • <i>We krijgen hulp van onze Franse en Britse bondgenoten.</i> • <i>Het Belgische leger trekt zich richting Noordzee terug.</i> 	<ul style="list-style-type: none"> • <i>In 1940 is de oorlog na 18 dagen voorbij (de achttiendaagse veldtocht), in 1914 duurt hij vier jaar.</i> • <i>In 1940 geeft het Belgische leger zich over, in 1914 blijft het de strijd verderzetten aan het IJzerfront.</i> • <i>In 1940 is heel België in Duitse handen, in 1914 verschansen het Belgische leger en de koning zich in de Westhoek, die nooit door de Duitsers wordt veroverd.</i> • <i>Na de overgave in 1940 worden de Belgische militairen Duitse krijgsgevangenen, net als Koning Leopold III. In 1914 blijft het leger de strijd onder leiding van Koning Albert I verderzetten.</i>

Het Belgische leger wordt overweldigd en capituleert na een strijd van 18 dagen.

Getuigenis van Dr. Maurice Odeurs - 1ste Karabiniers-Wielrijders:

Als persoonlijk wapen kreeg ik een pistool, hoewel ik nog nooit geschoten had. In die tijd moest een dienstplichtige geneesheer immers alleen maar enkele theorielessen aan de Militaire School volgen en tijdens de vakantie deelnemen aan sportoefeningen, die overigens niet erg zwaar waren. (...) Daarbij vertrokken we naar Tienen, waar 90% van de fietsen een lekke band kreeg door glasscherven die her en der lagen na een bombardement. (...) Nadat de rijwielen gerepareerd waren, trokken we verder noordwaarts tot we tegen de avond in Herselt toekwamen. Daar leverde ons regiment op 13 mei zijn eerste gevecht. (...) Op nog geen vijf meter van mij stond een Duitser, de machinegeweer in de hand en de benen geheel omzwachteld met kogelbanden. (...) Instinctief greep ik mijn pistool en terwijl hij zijn wapen naar mij richtte, schoot ik... en ik bleef schieten tot mijn ganse lader leeg was. De Duitser zakte in elkaar. Alles gebeurde in een flits van een seconde; ik sidderde doorheen gans mijn lichaam tot iemand mij plots vastgreep en riep dat ik moest maken dat ik wegkwam (...)"

Wat suggereert de tekst over de voorbereiding van het Belgische leger bij het uitbreken van de oorlog?

De tekst illustreert dat het Belgische leger onvoorbereid is en uit onervaren soldaten bestaat. De Belgische soldaten voelen zich minderwaardig ten opzichte van de goed voorbereide (zowel technisch als psychologisch) Duitse troepen.

De koning beschouwt zich zelf als een krijgsgevangene, net als zijn soldaten. Hij brengt de oorlog door in zijn kasteel in Laken. Op 6 juni 1944 wordt hij naar Duitsland gebracht.

Thema: Geweld, vervolging Het bloedbad van Vinkt

Tijdens hun opmars richtten de Duitsers soms bloedbaden aan, bijvoorbeeld in Vinkt.

Getuigenis van Ardense Jager Ferdinand Wuidar, over de eerste burgerdoden in Vinkt.

‘We staakten de gevechten omdat we waren omsingeld door burgers en vluchtelingen, onder wie veel vrouwen en kinderen. (...) Toen we krijgsgevangen werden genomen, werden we langs alle kanten belaagd. Ik zag dat ze (de Duitsers) een aantal mannen onder de vluchtelingen uitkozen en ze met handen en voeten gebonden meteen tegen de muur zetten. Vijf mannen werden voor onze ogen neergeschoten, zagezegd omdat ze gewapend waren, maar daar was niets van aan. Ze namen niet eens de tijd om ze te selecteren of in hun zakken te kijken, daarvoor ging het allemaal veel te snel. Ik heb ze niemand zien fouilleren. Het was gewoonweg wraak voor de nederlaag die ze achter de rug hadden, rechtstreekse vergelding voor de zware verliezen die ze net zelf hadden geleden.’

BALACE Francis, *Jours de Guerre. Tome 5: Jours de chagrin*, Brussel, 1991.

Waarom hebben de Duitsers zo gereageerd?

Om de reden voor de Duitse reactie te begrijpen, moeten we terugkijken naar de Frans-Duitse oorlog (1870) en de Eerste Wereldoorlog. In 1870 waren de Duitsers (toen nog Pruisen) door Franse ‘franc-tireurs’ of vrijsschutters onder vuur genomen. Toen de Duitsers in 1914 België binnenvielen, vermoordden ze een hoop burgers omdat ze er heilig van overtuigd waren dat er zich ook nu vrijsschutters onder de bevolking bevonden, net zoals in Frankrijk in 1870. In 1940 herhaalt ditzelfde scenario zich.

Asmogendheden

Bondgenootschap tussen Duitsland, Italië en Japan. Ze werden ook de Axis genoemd. Japan, Duitsland en Italië sluiten een overeenkomst waarin zij beloven elkaar te zullen steunen als de Verenigde Staten een van hen aanvalt.

Atlantikwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 2.500 kilometer langs de grens van Noorwegen, Denemarken, Duitsland, Nederland, België en Frankrijk. De Duitsers waren nog het meest beducht op het gevaar van de zee. De geallieerden waren in de lucht zeker niet sterker maar een verrassingsaanval zou zeker vanaf de zee komen. De Duitsers bouwden duizenden bunkers langs de kust van Noorwegen tot aan het uiterste puntje van Zuid-Frankrijk. Op het strand en in de duinen werden landmijnen geplaatst.

Atoombom

Raketten met kernkoppen die enorme schade en tienduizenden doden veroorzaakten op 6 (Hiroshima) en 9 (Nagasaki) augustus 1945. Japan gaf zich hierna onvoorwaardelijk over.

BBC

De BBC zorgde ervoor dat Radio België uit kon zenden en bezet België kon toespreken. Maar ook de BBC zelf was populair, de Belgische radio stond onder controle van de Duitsers, dat vertrouwde men niet. De bijnaam van de BBC was dan ook de Betrouwbare Berichten Centrale.

Bezet

Als een land zelf niets meer over de politiek, het leger, de politie, wetten en de rechtspraak heeft te zeggen spreken we van een land dat bezet is.

Blitzkrieg

Op 1 september 1939 viel het Duitse leger Polen binnen, dat ging volgens de zogenaamde overrompelingstactiek met de inzet van tanks, vliegtuigen, parachutisten en grondtroepen.

Bolsjewisten (Bolsjewieken)

Russische Marxisten naar het idee van Lenin die later de Communistische Partij van de Sovjet-Unie zouden vormen. Veel westerse landen waren net zo fel gekant tegen het Bolsjewisme als het Duitsland van Hitler.

Capitulatie

Overgave van een land aan een vreemde mogendheid. Duitsland tekende op 8 mei de volledige overgave.

Censuur

Toezicht en controle op alles wat wordt uitgebracht zoals films, boeken, brieven en kranten.

D-Day

Op 6 juni 1944 landen geallieerde troepen op de Normandische kust. De 'D' is een militaire aanduiding, onterecht wordt er wel eens 'Decision-Day' van gemaakt.

Denazificatie

Duitse politici en militairen moesten na de oorlog ervan doordrongen worden dat het nazisme kansloos was en zou blijven. Niet in mindere mate gold dit voor het Duitse volk, wat een onmogelijke taak is gebleken hoewel het merendeel van de Duitsers de oorlog, Hitler en een groot Duitsland verwerpt.

Derde Rijk

Hitler riep in 1933 het Derde Rijk uit toen hij de macht kreeg van het Duitse volk. Er wordt ook wel gesproken van het Duizendjarige rijk. Het was de opvolger van de Weimar Republiek.

De term komt uit het boek *Das Dritte Reich* van Arthur Moeller van den Bruck uit 1923. Het eerste rijk was het Heilig Roomse Rijk en het tweede het Duitse Keizerrijk van 1871 tot 1918.

Einsatzgruppen

Concentratiekampen bestonden al langer maar vernietigingskampen nog niet, toen de ovens op volle toeren draaiden hadden elitetroepen al een ware slachting aangericht onder Joden in met name het oosten.

Ook communisten, zigeuners en journalisten moesten het vaak ontgelden. Er waren vier van dit soort moordcommando's die meer dan een miljoen moorden op hun geweten hebben.

Endlösung (Endziel)

De Duitsers wilden zich ontdoen van de Joden. Omdat ze de gehele Joodse populatie wilden uitroeien kan er gesproken worden van een genocide.

Fascisme

Politiek die gericht is op de centrale leiding van een land, het volk is ondergeschikt aan een extreem sterke vorm van nationalisme.

Fall Blau

In 1942 probeerden de Duitsers het Rode leger definitief te verslagen, de Slag om Leningrad verloren de nazi's en luidde de ineenstorting van het Duitse Rijk in.

Fall Gelb

Codenaam van de Duitsers voor het plan om Nederland, België en Luxemburg binnen te vallen en in te lijfen. Nederland viel op 15 mei, België en Luxemburg op 28 mei 1940.

Fall Rot

Na *Fall Gelb* was Frankrijk aan de beurt, de codenaam voor de inval in Frankrijk was *Fall Rot*. Na twintig dagen viel Frankrijk op 25 mei 1940.

Fall Weiss

Dit was het Duitse plan om Polen binnen te vallen en te veroveren. Deze inval in september 1939 was de aanleiding tot de Tweede Wereldoorlog.

Fat Man

Bijnaam van de kernbom die op 9 augustus 1945 door de Verenigde Staten boven de Japanse stad Nagasaki tot ontploffing werd gebracht. De atoombom op Hiroshima werd *Little Boy* genoemd (6 augustus 1945.)

Freya

Naar deze godin van de vruchtbaarheid is het Duitse radarsysteem vernoemd dat in de Tweede Wereldoorlog werd gebruikt

Führer

Hitler liet zich vanaf 1934 aanspreken met *Führer*, wat in het Duits 'leider' betekent.

Geallieerden

Bondgenootschap tussen Engeland, de Verenigde Staten, Canada en de Sovjet-Unie die de voornaamste 'vijanden' van het Duitse regime vormden.

Genocide

Volkerenmoord.

Hakenkruis

Hitler voerde een symboolpolitiek waarbij ook uiterlijk vertoon belangrijk was. Naast de SS tekens en het IJzeren kruis werd ook het hakenkruis ingevoerd als symbool voor het nationaal-socialisme. Zie ook 'Swastika'.

Holocaust

De systematische uitroeiing van het Joodse volk. Hetzelfde als 'Shoah'.

KdF

Kraft Durch Freude (kracht door vreugd) was de beloning aan hen die zich uitmuntend toonden qua inzet voor nazi-Duitsland. De eerste auto die voor het volk werd gebouwd heette eveneens de 'KdF', later werd dit de Volkswagen Kever.

Kriegsmarine

Onderdeel van de Duitse Wehrmacht.

KZ (Konzentrationslager)

Duits voor concentratiekamp

Lager

Duits voor kamp (Konzentrationslager, KZ)

Lebensraum

Toen Hitler in 1933 aan de macht kwam wilde hij meer levensruimte voor iedere Duitser, dat wilde hij bereiken door een groot Duits rijk te stichten. Dit streven kwam bekend te staan onder de term *Grossraumpolitik*.

Luftwaffe

De Duitse luchtmacht. De Duitsers zelf gebruikten het woord echter in veel bredere zin. Als de geallieerden kwamen om een Duitse stad te bombarderen werd er 'Luftwaffe' geroepen. In 1935 liet Hitler door Göring de *Wehrmacht* opbouwen, iets wat internationaal moeilijk lag omdat Duitsland als agressor in de Eerste Wereldoorlog zich niet mocht herbewapenen. In vijf jaar tijd stond er een modern oorlogsapparaat waarvan de *Luftwaffe* een zeer belangrijk en gevreesd onderdeel was.

Nacht-und-Nebel-Erlass

Angst aanjagen was een van de middelen die de nazi's gebruikten. Aan het eind van de zomer van 1941 pakten de Duitsers lukraak mensen op die verdacht werden van mogelijke verzetsdaden, maar wat op dat moment (nog) niet bewezen kon worden. Zij werden tewerkgesteld in Duitse kampen maar kwamen nooit terug.

Navajo

De meeste Indianen in Amerika spreken Navajo, deze taal is zo gecompliceerd dat het Amerikaanse leger Navajo Indianen

inzette om gecodeerde berichten over de oorlog met Japan op te stellen. De Japanners hebben de code nimmer kunnen kraken.

Nazi

Duitse afkorting van ‘nationaalsocialist’, de gedachte dat Duitsers beter waren dan anderen lag ten grondslag aan deze beweging.

Neurenberg

In deze Duitse plaats werden na de oorlog veel processen tegen oorlogsmisdadigers gevoerd.

Neurenberger Wetten

De rassenwetten van Neurenberg waren anti-Joodse wetten uit 1935 om Joden rechten te ontfemen.

NKVD

De Russische geheime Dienst. Voor het eerst deden zij van zich spreken toen 20.000 Poolse militairen, waaronder veel officieren, bij Katyn in Polen door hen werden afgeslacht.

NSKK

Een vrij onbekend onderdeel van de Duitse NSDAP, de politieke beweging van Hitler. In alle bezette gebieden had de NSKK een afdeling.

Propaganda

Tijdens de bezettingsjaren probeerde Hitler het volk voor te houden dat ze maar beter mee konden werken want dan stonden hen mooie dingen te wachten.

Radioboedochappen en filmpjes met vrolijke tafereeltjes en kinderen op schoot bij Duitse soldaten moesten de indruk wekken dat het allemaal wel meeviel met de verschrikkingen. In de persoon van Goebbels had Hitler een verantwoordelijke aangesteld als minister van propaganda.

RAF

De Britse luchtmacht, ‘*The Royal Air Force*’.

Rassenleer

Wetenschappelijk ‘bewijs’ dat bepaalde mensenrassen minderwaardig zijn. De nazi’s gingen ervan uit dat het Germaanse ras verheven was boven andere rassen en dat die dus uigeroeid moesten worden. Deze theorie wordt door zo weinig mensen serieus genomen dat er van ‘bewijs’ geen sprake is.

Rassenzuivering

Op grond van afkomst een gehele bevolkingsgroep verwijderen uit de samenleving.

SA

De Sturmabteilung werd al in 1921 opgericht om partijbijeenkomsten te beleggen maar later hield ze zich ook bezig met het intimideren van politieke tegenstanders. SA-leden werden ook wel aangeduid als “de bruinhemden”.

Schutzstaffel (SS)

De Duitse beschermingsdienst die direct gelieerd was aan de NSDAP en ingezet werd om angst aan te jagen en Joden op te pakken

Shoah (sjoa)

Dit betekent letterlijk ‘vernietiging’ of ‘ramp’. Het staat voor de vervolging en moord op Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Sippenhaftung

Sippenhaftung is een collectieve bestraffing van doorgaans onschuldige familieleden van een dader. Dat vond niet alleen plaats onder de mensen die slachtoffer van het Duitse regime waren maar ook onder de nazi's zelf.

Swastika

Dit ‘hakenkruis’ stond symbool voor het nazisme. Hitler misbruikte een oud godsdienstig symbool van hindoes en boedhisten. De swastika staat bijvoorbeeld afgebeeld op de voet van Boeddha. Het symbool komt echter ook voor op christelijke grafmonumenten bij Rome en op Griekse en Romeinse mozaïekvloeren.

U-Boot

‘*Unterseeboot*’, onderzeeboot van de Duitsers.

V1 en V2 en V3

De V1, Vergeltungswaffe 1 (vergeldingswapen) was eigenlijk ontworpen als een luchtafweerbom maar werd al snel ingezet als aanvalsbom. De vliegende bom had een motor die ontstak als de druk rondom de raket een bepaalde waarde had. Op basis van de hoeveelheid kerosine en afstand konden de Duitsers redelijk nauwkeurig de raketten neer laten komen.

De V2 was zijn opvolger en werd geen vliegende bom maar een raket genoemd. De V3 was een kanon dat zware bommen kon afschieten.

V-E-Day

De dag dat Europa officieel bevrijd werd verklaard, 8 mei 1945.

V-J-Day

De dag dat Japan officieel verslagen was door de Amerikanen, 15 augustus 1945.

Vichy-Frankrijk

Deels was Frankrijk bezet gebied, maar in het zuiden was een groot gebied onder controle van maarschalk Pétain die openlijk sympathiseerde met de nazi's. Pétain leidde het land tijdens de Tweede Wereldoorlog. Er werden veel Joden uitgeleverd aan de Duitsers, diverse overheidsinstanties werkten daaraan mee.

Waffen SS

De militaire tak van de SS.

Wannsee-conferentie

Op 20 januari 1942 kwamen nazi's en hoge Duitse ambtenaren bijeen in een villa aan de Duitse *Grosse Wannensee*, niet ver van Berlijn, om te bespreken hoe ze de Joden het snelst konden uitroeien. Besloten werd om vernietigingskampen in te richten met gaskamers en verbrandingsovens.

Weerwolf

In 1944 droeg Hitler Joseph Goebbels op om een groep strijders samen te stellen die aanslagen moesten plegen achter de linies van de geallieerden. De weerwolven werden geen succes omdat velen werden opgepakt en daardoor het moreel onder anderen tot een dieptepunt zonk.

Wehrmacht

De complete Duitse defensiemacht: de Landmacht (*Heer*), Luchtmacht (*Luftwaffe*) en Zeemacht (*Kriegsmarine*).

Westwall

Duitse verdedigingslinie van ruim 600 kilometer langs de Nederlandse, Belgische, Luxemburgse en Franse grens. De geallieerden noemde deze de Siegfriedlinie. In de Eerste Wereldoorlog hadden de Duitsers een verdedigingslijn die zo heette.

Bibliografie

Hieronder vindt u een selectie van algemene werken over het interbellum, die de leerlingen kunnen helpen bij het uitdiepen van het thema. Daarbij komen dan nog referenties over onderwerpen die in de tentoonstelling minder aan bod komen.

Woordenboeken

Paul ARON & José GOTOVITCH (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale en Belgique.

Bruxelles: André Versaille, 2008.

Isabelle BOURNIER & Marc POTTIER,

Atlas de la Seconde Guerre mondiale, Bruxelles, Casterman,

2006.

I.C.B. DEAR,

The Oxford Companion to World War II, Oxford-New York

University Press, 2001.

Philippe MASSON (dir.),

Dictionnaire de la Seconde Guerre mondiale (2 vol.). Paris,

Larousse, 1979-1980.

Monografieën

Antony, BEEVOR

The Second World War, London, 2012.

Crete – The Battle and the Resistance, London, 1990.

Stalingrad, London, 1998.

Berlin: The Downfall, 1945, London, 2002.

Chris, BELLAMY

Absolute War, Soviet Russia in the Second World War, London,

2007.

Marnix, BEYEN

Oorlog en verleden. Nationale geschiedenis in België en

Nederland, 1938-1947, 2002.

J. BOURKE,

The Second World War: A people's History, Oxford, 2001.

Christopher BROWNING,

Des hommes ordinaires: le 101e bataillon de réserve de la police

allemande et la Solution finale en Pologne. Paris, Tallandier,

2007.

- Haruko Taya COOK & Theodore F. COOK,
Japan at War, 1993.
- Albert, DE JONGHE
Hitler en het politieke lot van België, 1972.
- Luc DE VOS en Frank, DECAT,
Mei 1940, van Albertkanaal tot Leie, 1990.
- Luc, De Vos,
De bevrijding. Van Normandië tot de Ardennen, 1994.
- Bruno, DE WEVER,
Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde: het VNV, 1933-1945, 1994.
- Adrian, GILBERT,
POW: allied prisoners in Europe, 1939-1945, Londres, John Murray, 2006.
- José GOTOVITCH et Jules GÉRARD-LIBOIS,
L'an 40 : la Belgique occupée, Bruxelles, CRISP, 1971.
- Ian, KERSHAW,
Hitler 1889-1936: Hubris, London, 1998.
Hitler, 1936-1945: Nemesis, London, 2000.
- Hein A.M., KLEMMANN,
'Waarom honger in Europa in de Tweede Wereldoorlog?' in DE KEIZER, Madelon e.a. (red)., *Thuisfront. Oorlog en economie in de twintigste eeuw*, 2003.
- Ruth LEISEROWITZ,
Von Ostpreussen nach Kyritz. Wolfskinder auf dem Weg nach Brandenburg. Postdam, 2003.
- Primo LEVI,
Is dit een mens, Meulenhoff, 2010.
- Alie NOORLAG,
Een leven lang gezwegen. Getuigenissen van voormalige NSB'er en hun familie. Amsterdam: Profiel Uitgeverij.
- *Reflections, IWM Holocaust Exhibition Teachers' Guide*, London, 2000.
- Aline SAX,
Voor Vlaanderen, Volk en Führer. De motivatie en het wereldbeeld van Vlaamse collaborateurs tijdens de Tweede Wereldoorlog. 1940-1945. Antwerpen, Manteau, 2012.

Bärbel SCHMIDT,

Geschichte und Symbolik der gestreiften KZ-Häftlingskleidung,
Dissertation, Universität Oldenburg, 2000

URL: <http://oops.uni-oldenburg.de/volltexte/2000/440/>
(29/05/2012).

Peter SCHRIJVERS,

De hel die Europa heet. Amerikaanse frontsoldaten in de Tweede Wereldoorlog. Amsterdam, Manteau, 2003.

Pieter SERRIEN,

Zo was onze oorlog. Getuigenissen over de Tweede

Wereldoorlog in België. Antwerpen: Manteau, 2014, p.163.

Wandelen in Mortsel. Historische wandeling Bombardement 5 april 1943. Mortsel, 2009, p.4.

Elke dag angst. De terreur van de V-bommen in België (1944-1945). Antwerpen, 2016.

Anneleen SPIESSENS,

“Gekleurd verleden: over geschiedenis, herinnering en mythe.”

In *Témoigner – entre Histoire et Mémoire*, 2011 (consulté en ligne www.auschwitz.be en septembre 2017), p.119.

Veerle VAN DEN EECKHOUT ,

Twintig Ninoofse vrouwen en de repressie na de Tweede

Wereldoorlog. De rol van de getuige en de verdachte in

repressieonderzoeken na de Tweede Wereldoorlog, RUG, 2009.

Jan VELAERS & Herman VAN GOETHEM,

Leopold III, de Koning, het Land, de Oorlog, Lannoo, 1994, p.
329.

Etienne VERHOEYEN ,

België bezet 1940-1944, Brtn, 1993.

Het pedagogische aanbod van het WHI

GELEIDE BEZOEKEN: aangepast aan elk niveau. Groepen van max. 15 of 25 leerlingen, naargelang het thema : 70 € (week) – 80 € (weekend)

Mogelijke thema's: algemene rondleiding, de middeleeuwen, België in de 19e eeuw, het interbellum, de Eerste Wereldoorlog, de Tweede Wereldoorlog, vliegtuigen, museologie, propaganda, dynastie, internationaal humanitair recht, ...

ANIMATIES: voor een verjaardag of een namiddag met vriendjes.

De animatie belicht de collecties op ludieke en interactieve wijze.

Groepen van max. 15 kinderen: 85 € (week) – 95 € (weekend)

Mogelijke thema's: Missie Regenboog, Op de vleugels van de wind, Beestig!, Ridder in de middeleeuwen, Pas op! Propaganda.

PEDAGOGISCHE DOSSIERS: dossiers voor de leerkrachten en vragenlijsten voor de leerlingen om een bezoek aan het Koninklijk Legermuseum voor te bereiden, te begeleiden en af te ronden. Gratis te downloaden op onze website www.klm-mra.be, rubriek Uw bezoek/Educatie/Pedagogische dossiers:

- voor het lager onderwijs: De dynastie, Leven en dood in de loopgraven van de Eerste Wereldoorlog, Als stenen konden spreken, De geschiedenis van de luchtvaart, Interbellum, De Tweede Wereldoorlog
- voor het middelbaar: Als stenen konden spreken, Propaganda, Internationaal humanitair recht, Het interbellum, De Tweede Wereldoorlog

SPELBLAADJES: gratis te downloaden op onze webstek, om de permanente collecties en de tijdelijke tentoonstellingen spelenderwijs te verkennen.

Mogelijke thema's: De 19^e eeuw, De Tweede Wereldoorlog, De luchtvaart, Antarctica, #100Masters, Geocaching.

REIZENDE TENTOONSTELLING: Nodig de geschiedenis uit in uw school of gemeente! We beschikken over zes reizende tentoonstellingen over verschillende onderwerpen die u kunt uitlenen. De prijs bevat de verzekering, het transport en het opstellen. Wij komen dan de tentoonstelling van uw keuze opbouwen.

Naargelang de tentoonstelling kunt u ook beroep doen op onze ervaren gidsen. Ze begeleiden op een interactieve manier groepen door de tentoonstelling. Wilt u ook een van de tentoonstellingen in uw school of bij u in de buurt, aarzel dan niet om ons te contacteren!
Thema: Verzet in Europa, Deportatie
Info en reservatie: 02 737 78 23 of herinnering@whi.be

EEN BEZOEK AAN DE SITE BREENDONK

Van september 1940 tot september 1944 verbleven zo'n 3.600 gevangenen in Breendonk. Als gedenkteken is het Fort van Breendonk, een van de best bewaarde kampen in Europa, symbool voor het lijden en de dood van alle slachtoffers van het nazisme.
Info en reserveringen: <http://www.breendonk.be>

EEN BEZOEK AAN DE SITE BASTOGNE BARRACKS

Sinds 2010 is er het Interpretatiecentrum van de Tweede Wereldoorlog in Bastenaken ondergebracht. Het parcours bestaat uit een reeks tentoonstellingsruimten en een aantal plekken die een belangrijke rol speelden in de Slag om de Ardennen, zoals de kelder van Mc Auliff of de eetzaal waar de kerstmaaltijd werd gehouden. U kunt ook een bezoek brengen aan het 'Vehicle Restoration Centre', waar de pantsers van het WHI een nieuw leven beginnen.

Bastogne Barracks, Quartier Slt. Heintz - Rue de la Roche 40 - 6600 Bastenaken

Bezoek op reservatie: 0032(0)61/24 21 24 of bb.whi@skynet.be

Duur: ongeveer 2 uur

<https://www.warheritage.be/fr/sites>

<http://www.bastognebarracks.be/>